

Valentina Glajar, Domnica Radulescu
(eds)

“Gypsies” in European Literature and Culture

New York – Basingstoke: Palgrave Macmillan,
2008, 272 str.

Začuđuje činjenica da se o Romima i njihovoj povijesti toliko malo zna, i to u Hrvatskoj, gdje su značajna manjina. U Hrvatskoj zasad ne postoje romski studiji ni detaljnije istraživanje o romskoj zajednici, tako da naslovi poput ovoga urednica Valentine Glajar i Domnice Radulescu, koji se bave regijom, mogu pridonijeti promicanju i boljem isticanju romskih pitanja i problema. Kao što sam naslov kaže, u žarištu knjige nije povijest Roma, već slika i predodžba Roma kao »Cigana« u europskoj kulturi. Termin »Cigani« pokazat će se plodnim poljem istraživanja po kojemu su raspršene višeznačnosti i različita čitanja romskoga, ali i fikcionalnog *ciganskog* identiteta. Iako u današnje vrijeme pokušavamo biti politički korektni u odnosu na drugosti koje nas okružuju, kao društvo još nismo dosegнули zadovoljavajuću razinu, pogotovo kad su posrijedi Romi. Dakle reprezentacije Roma i učitanje romskih zajednica u kulturno tijelo raznih europskih nacija glavna su tema radova u ovom zborniku.

Prije uvoda u tematski podijeljene eseje nalazi se kratki vodič za povijest Roma u Europi, koji čitatelju pruža osnovne podatke o njihovim migracijskim putovima i životu u europskim državama, posebno srednje i istočne Europe, te se ujedno dotiče političkih i društvenih problema na koje Romi u njima nailaze. U uvodnom tekstu Valentine Glajar naznačuju se teme o kojima će biti riječi, kao i način obrade problema i upotrijebljenih izvora. Književni i kulturni izvori čitaju se i iščitava-

ju usporedo s povijesnim događajima, političkim i društvenim kontekstima, ali se istodobno dovode u vezu sa suvremenim zbivanjima i problemima. Popularna čitanja romske kulture kao *ciganske* dokažu nepoznavanje Roma, a namjera je ovog zbornika razotkriti i rasvijetliti stereotipne predodžbe. Predodžbe o Romima kao »Ciganima« koje su ušle u popularnu kulturu neromskih zajednica upravo su to, predodžbe i slike, a ne činjenice, kakvima se često smatraju. Radovi pokrivaju razdoblja devetnaestog i dvadesetog stoljeća zapadnoeuropskih i istočnoeuropskih književnosti i kultura, između ostalih britanske, francuske, talijanske, njemačke, finske, poljske, rumunjske, srpske i ruske. Zbornik je podijeljen na tri dijela. U prvome, koji obuhvaća pitanja nacionalizma, prirode, vlasništva i »Cigana« u 19. i 20. stoljeću, tematizira se odnos »Cigana« i prirode čitajući tekstove europskih filozofa (Philip Landon), poljskoga romanopisca Kraszewskog (Agnieszka Nance), ruskoga književnika Garšina (Marylin Schwinn Smith) te britanskih književnica E. Brontë i V. Woolf (Abby Bardi). »Ciganin« je simbol drugosti u opreci s kojim se formiraju i konstruiraju nacionalni identiteti, što je najvidljivije u Landonovu čitanju finskog romana Aleksisa Kivija *Sedmero braće* iz 1870. Romi su nomadski narod koji u tada prevladavajućim predodžbama u europskim književnostima i kulturama postaju luralice i skitnice, gataoci i zabavljači bez vlastita identiteta. Te će se predodžbe, bez devetnaestostoljetnog romantizirajućeg predznaka, održati i u 20. stoljeću.

O dvadesetom stoljeću i najtragičnijem povijesnom događaju za romske zajednice, ali i cijelu Europu i svijet, govori se u drugom dijelu knjige. Autobiografski tekstovi preživjelih Roma iznose na vidjelo vlastito, ali i tuđe viđenje romskoga ho-

lokausta, poznatijeg kao *Porrajmos*. Glajarin tekst o romanu Stefana Kanfera *The Eighth Sin* (Osmi grijeh) iz 1978., čija je tema istrebljenje Roma u nacističkoj Njemačkoj, bavi se problematikom javnog istupanja o holokaustu te vanjskim, ali i unutarnjim čimbenicima koji ne dopuštaju jasniji i temeljitiji pristup tom pitanju. Iako se činilo da će s javnim priznanjem Roma kao žrtava holokausta osamdesetih godina prošlog stoljeća doći do poboljšanja odnosa Roma i gadža (romski naziv za neroma), to se nije dogodilo, a i put se čin vrlo spor i vijugav. Glajar ističe da su Romi i danas žrtve diskriminacije, ali i nesnošljivosti te nasilja. Ferdâ Asya u radu o porijeklu i izvorima romskoga holokausta, na temelju povijesnih izvora, ali i memoara Waltera Wintera *Winter Time: Memoirs of a German Sinto who survived Auschwitz* iz 2004., pokušava razjasniti koji su bili razlozi nacističke ideologije za istrebljenje Roma. Iako bi prva pretpostavka bila da su posrijedi bili rasa i rasni zakoni, autorica raskrinkava takvo tumačenje te razloge za holokaust smješta u društvenu sferu romskog neposluha i njima svojstvene anarhističke kulture. Posljednji književni tekst u ovom zborniku koji se bavi holokaustom jest roman rumunjskog romanopisca Zaharije Stancua *Şatra* iz 1968., čiji su protagonisti pripadnici romske manjine za vrijeme Drugoga svjetskog rata, ali u kojemu se riječi Rom ili »Ciganin« ne spominju. Lucia Cherciu drži da je to posljedica nevidljivosti Roma u vrijeme komunističkog režima. Unatoč tome što se u romanu otkrivaju neki strašni događaji romske povijesti, Stancu se ipak koristi utvrđenim stereotipima o Romima te tako sudjeluje u konstruiranju identiteta romske manjine za čitatelje nerome.

Najraznolikiji, treći dio polazi od rod-nih pitanja i slike romske žene, a završava

radom o najnovijim trendovima u filmskoj umjetnosti i njezinu portretiranju Roma. Ian Hancock, jedan od najznačajnijih stručavatelja na području romskih studija te istaknuti aktivist za prava Roma, ispituje stereotipni prikaz romske žene kao erotiziranog ili, bolje rečeno, seksualiziranog objekta u europskoj kulturi, i to na primjerima Carmen i Esmeralde. Esmeralda i život podzemlja u Hugoovu romanu *Zvonar crkve Notre-Dame* tema su i eseja Aimee Kilbane. Domnica Radulescu u iznimno zanimljivu i provokativnu radu povezuje putujuće glumice talijanske *commedije dell' arte* koje preuzimaju životnu ulogu »Ciganke« s modernim izvedbama talijanske umjetnice, a u novije vrijeme i političarke te aktivistice France Rame, supruge dobitnika Nobelove nagrade za književnost Darija Foa. Četiri stoljeća koja dijele renesansne glumice i modernu dramatičarku pokazuju sporo mijenjanje stereotipa te spore promjene ženskog pitanja uopće. Najkraći esej zbornika, ali vremenski najbliži čitatelju jest onaj Dine Iordanove, koja daje nekoliko natuknica o reprezentaciji »Cigana« u novoj europskoj kinematografiji te tako poziva na gledanje i preispitivanje navedenih filmova.

Slike i teme obrađene u ovoj knjizi konstruirane su na temelju neromskih predodžbi o Romima kao jedinstvenoj homogenoj zajednici. Razlike unutar romskih plemena ovdje ne igraju nikakvu ulogu jer su za gadže Romi jako često samo »Ciganin«, odnosno vide ih samo u ulogama skitnica i lopova. Uzimajući u obzir iskazano nezadovoljstvo romskim preseljenjima u zapadnoeuropske države, do čega je došlo nakon otvaranja granica Europske unije, knjige poput ove više su nego poželjne. No valja naglasiti da je posrijedi znanstveno djelo koje svoje rezultate temelji na tekstualnim istraživanjima, tako da je potpuno lišeno romantiziranja, na koje se

često može naići u tekstovima koji se bave romskom zajednicom.

Možda bi idući korak trebao biti istraživanje stereotipa i predodžbi među samim Romima. Kao što se ovdje govorilo o transnacionalnim predodžbama i stereotipima, tako i sami Romi danas rade na priznavanju svoga transnacionalnog identiteta i uspostavi romani/romskog jezika kao zajedničkog elementa. Tako je lani, 5. studenoga 2009., u Zagrebu prvi put obilježen Svjetski dan romskog jezika, što je još jedan iskorak k boljem povezivanju samih Roma kao i njihovu povezivanju s ostalim europskim narodima.

Kako bi se čitatelji više približili romskoj zajednici te započeli put prihvaćanja i istinskoga suživota, potrebno je ponuditi više naslova na hrvatskome jeziku koji govore o toj problematici.

Jelena Bulić

*Hrvatski institut za povijest,
Zagreb*

Nicholas Abercrombie, Stephen Hill,
Bryan S. Turner

Rječnik sociologije

Urednici hrvatskog izdanja: Jadranka Čačić-Kumpes, Josip Kumpes

Zagreb: Jesenski i Turk, 2008, 568 str.

Široko predmetno područje koje zahvaća sociologija nameće potrebu standardizacije i unifikacije socioloških pojmova, napose onih novih koji se javljaju unutar jezika struke kao odgovor na brojne suvremene društvene promjene. Naime to je teškoća s kojom se susreću svi pisci i urednici socioloških rječnika, a u hr-

vatskom slučaju dodatno i zbog diskontinuiteta u objavljivanju domaćih izdanja rječnikâ sociologije te nepostojanja zadovoljavajućih prijevoda nekih stručnih pojmova (posljednji *Rječnik sociologije i socijalne psihologije* objavljen je u Zagrebu 1977. godine!).

Društveno-politički kontekst (rastući utjecaj terorizma, uspon fundamentalizma, posljedice novih ratova, pojava novih zaraznih bolesti, pojava raznih društvenih pokreta, ekonomske krize itd.) u kojem je nastajalo peto izdanje Penguinova *Rječnika* znatno je utjecao na njegov sadržaj. Dok su prva izdanja bila odraz interesa za raspodjelu resursa u socijalnoj državi, objašnjavanja kroz nejednakost u kategorijama društvenih klasa i roda, suvremeni događaji na početku 21. stoljeća promijenili su sliku koju su sociolozi imali o globalizaciji. Percepcija globalizacije kao relativno benignog, iako složenog društvenog procesa drastično je izmijenjena nakon terorističkih napada na Svjetski trgovački centar u New Yorku. Pozornost se usmjerila na terorističke mreže, porast političkog islama, globalizaciju kriminala, trgovinu ljudima i dr., pa ne iznenađuje što su sociolozi kao odgovor na nepredvidljivu budućnost društva i njegove vrijednosti nastavili razvijati paradigmu o društvu rizika, koju je prvotno razvio Ulrich Beck. Društveni odgovor na svakodnevni rizik dijelom je vidljiv kroz svekoliko oživljavanje religije, među ostalima i onih radikalnih i militantnih oblika. Takav razvoj nagnao je sociologe da preispitaju neke pretpostavke iz sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, kada se podrazumijevalo da modernost vodi prema sekularizaciji i racionalizaciji. Revitalizaciju religije i desekularizaciju društvenog života pratila je obnova nacionalizma. Stoga su autori nastale promjene predstavili s pomoću uvođenja novih i dopunja-